Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry

**EDUSKUNNAN LAKIVALIOKUNNALLE**

Asia: VNS 2/2024 vp Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2025-2028

## RIIPPUMATTOMAT TUOMIOISTUIMET OVAT OLENNAINEN OSA OIIKEUSVALTIOTA JA VALLAN KOLMIJAKO-OPPIA

### Oikeusvaltion takeet turvattava ja tuomioistuinten riippumattomuutta vahvistettava

Oikeusturvan antaminen edellyttää, että tuomioistuimilla on tehtävänsä hoitamiseen riittävät määrärahat, asianmukaiset henkilöstö- ja muut resurssit sekä toimitilat.

Tuomioistuinlaitoksen riittämättömään määrärahatilanteeseen, pitkiin käsittelyaikoihin, oikeudenkäyntien kalleuteen ja henkilöstön ylikuormittumiseen ja työhyvinvointiin on kiinnitetty jo pitkään vakavaa huomiota useiden tahojen toimesta.

Vuoden 2024 talousarviossa kuluvalle vuodelle osoitettiin tuomioistuinlaitokselle oikeudenhoidon resurssien varmistamiseksi vuodesta 2024 lukien pysyvää lisärahoitusta 19,4 milj. euroa.

Saadulla lisärahoituksella on pystytty vuoden 2024 alusta vakinaistamaan määräaikaisella rahoituksella ollutta henkilökuntaa ja lisäksi rekrytoimaan uutta työvoimaa noin 100 henkilötyövuoden verran.

### Tuomioistuimiin tehtyjä lisäpanostuksia leikataan kehyskaudella

Tuomioistuinlaitoksen 30 milj. euron perusrahoituksen vaje tunnustettiin valtioneuvoston selonteossa oikeudenhoidosta (VNS 13/2022). Selonteossa arvioitiin, että oikeudenhoidon toimintaedellytysten turvaaminen ja oikeudenhoidon tavoitteisiin pääseminen edellyttävät noin 90 milj. euron pysyvää lisärahoitusta. Tuomioistuinten osuudeksi tästä arvioitiin noin kolmannes.

Selonteossa todetun rahoitusvajeen korjaamiseksi oikeudenhoidon resursseja on vahvistettu edellisen hallituksen kevään 2023 teknisen kehyksen lisäyksillä, jotka ovat 30 milj. euroa vuonna 2024, 40 milj. euroa vuonna 2025, 55 milj. euroa vuonna 2026 ja 50 milj. euroa vuodesta 2027

lukien. Tämän lisäksi oikeudenhoidon resursseja lisättiin viime syksynä julkisen talouden suunnitelmassa 25 milj. eurolla hallitusohjelman mukaisesti vuodesta 2025 lukien. Sen jakautumisen eri toimijoiden kesken ilmoitettiin vahvistuvan keväällä 2024 annettavassa julkisen talouden suunnitelmassa vuosille 2025-2028. Yhteensä oikeudenhoidon määrärahoja lisättiin siten vuonna 2024 30 milj. eurolla, vuonna 2025 65 milj. eurolla, vuonna 2026 80 milj. eurolla ja vuodesta 2027 lukien 75 milj. eurolla.

Tuomioistuinvirasto on tämän lisäksi esittänyt, että ruuhkien purkamiseen tarvittaisiin noin 6-8 milj. euroa tilapäistä lisärahoitusta useamman vuoden ajaksi.

**Oikeusministeriön hallinonalan 25,9 milj. euron säästövelvoitteesta tuomioistuimien laskennallinen osuus on kehyskauden lopulla 7,9 milj. euroa**

Säästöjen takia merkittävä osa oikeudenhoitoon osoitetuista lisäpanostuksista otetaan tosiasiassa pois.

Julkisen talouden suunnitelmassa vuosille 2024-2027 kohdennettiin oikeusministeriön hallinonalaan hallitusohjelmassa sovitun mukaisesti toiminnan tehostamiseen pyrkivä säästö vuodesta 2025 alkaen. Tuottavuussäästöksi oli sovittu 7,2 milj. euroa vuonna 2025, 7,5 milj. euroa vuonna 2026 ja 17,7 milj. euroa vuodesta 2027 lukien.

Hallitusohjelmassa sovittujen 243 milj. euron säästöjen lisäksi hallitus päätti keväällä uusista 150 milj. euron lisäleikkauksista valtionhallintoon. Lisäksi hallitus päätti aikaistaa valtionhallinnon tuottavuusohjelman säästötoimia 50 milj. eurolla jo ensi vuodeksi. Kehyspäätös sisältää oikeusministeriön hallinnonalan toimintamenoihin kohdistuvan 7,9 milj. euron lisäsäästön ja 2,8 milj. euron säästön aikaistuksen vuodelle 2025. Oikeusministeriön hallinnonalan tuottavuussäästö on siten yhteensä 17,7 milj. euroa vuonna 2025, 15,9 milj. euroa vuonna 2026 ja vuodesta 2027 lukien 25,9 milj. euroa.

Tuomioistuinvirastosta huhtikuun alussa saadun tiedon mukaan oikeudenhoidon vahvistamiseen vuodesta 2025 lukien osoitetusta 25 milj. eurosta on kohdennettu tuomioistuimille 14,5 milj. euroa vuonna 2025, 12,4 milj. euroa vuonna 2026 ja 9,5 milj. euroa vuodesta 2027 lukien. Samanaikaisesti tuomioistuimiin on kohdennettu tuottavuussäästöjä 1,4 milj. euroa vuonna 2025, 1,7 milj. euroa vuonna 2026, 3,66 milj. euroa vuonna 2027 ja 4,46 milj. euroa vuonna 2028. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että pysyvän lisämäärärahan osuus olisi ollut vain 5-6 milj. euroa vuodesta 2027 lukien.

Tuomioistuinviraston tiedossa ei ollut vielä, miten lisäleikkaukset kohdennetaan eri toimijoiden kesken. Oikeusministeriön määrärahoista tuomioistuimien osuus on 30,6 prosenttia. Näin laskettuna tuomioistuimien osuus säästöistä olisi 5,4 milj. euroa vuonna 2025, 4,8 milj. euroa vuonna 2026 ja 7,9 milj. euroa vuodesta 2027 lukien. Selvää on, että lisäsäästöjen takia pysyvän lisämäärärahan osuus tulee vähenemään entisestään.

Oikeusministeriöön kohdistuvat säästöt ovat yleistä linjaa pienempiä. Oikeusministeriön mukaan uudet säästöt pyritään kohdentamaan siten, että ne kohdentuisivat mahdollisimman vähän oikeudenhoidon selonteon mukaisiin tavoitteisiin. Samanaikaisesti on syntynyt merkittäviä uusia toimintamenoja ja menopaineita, jotka on rahoitettava. Selvää on, että säästöt vaikuttavat

henkilöstöresursseihin ja että selonteossa asetettuja käsittelyaikatavoitteita ja muita siinä esitettyjä tavoitteita ei ole mahdollista saavuttaa.

**Tuomioistuinten toiminnan tehostamisen mahdollisuudet ovat vähäiset ilman tehtävien ja velvollisuuksien ottamista pois**

Tuomareiden koulutusjärjestelmän uudistus ei ole vastannut koulutustarpeisiin. Tuomioistuinten toiminnan korkean laadun ja tehokkuuden keskeinen edellytys on oikeudellinen osaaminen ja ammattitaito. Viime vuoden lopussa valmistunut selvitys vahvisti, että tuomareiden, esittelijöiden ja valmistelijoiden koulutukseen ei ole panostettu riittävästi vähäisten resurssien takia. Täydennyskoulutuksen ja siihen käytettävän ajan palkkakustannukset pitää laskea realistisesti.

Tuomariliitto on huolissaan myös vaikeuksista rekrytoida uusia tuomareita. Nimitysmenettelyn uudistuksella pyrittiin aikoinaan turvaamaan se, että tuomareilla on korkea ammattitaito. Useamman vuoden ajan on ollut jo nähtävissä, että nykyinen koulutusjärjestelmä ei ole tuottanut riittävästi kokeneita ja päteviä uusia tuomareita. Tämä on asettanut tuomioistuimet aivan uudenlaisten haasteiden eteen. Tavoitteena oli myös tuomarinuran avaaminen. Tuomioistuimien osaamisen laaja-alaisuus edellyttää, että tuomioistuimiin hakeutuu kokeneita lakimiehiä myös muista lakimiesammateista. Tuomioistuinuralle ei edelleenkään hakeuduta riittävässä määrin tuomioistuinten ulkopuolelta muista lakimiesammateista kokemuspohjan laajentamiseksi. Tähän vaikuttaa merkittävästi palkkauksen ja muiden palvelussuhteen ehtojen jälkeenjääneisyys yksityisestä sektorista ja jopa eräistä muista valtionhallinnon lakimiestehtävistä.

Tuomariliitto pitää tärkeänä pitkäjänteisen ja suunnitelmallisen koulutuksen lisäämisen lisäksi, että henkilöstön saatavuuden varmistamiseksi käräjänotaarien, asessorien ja esittelijöiden määrää lisätään. Tuomariliiton saamien tietojen mukaan oikeusministeriö on antanut ymmärtää, että oikeudenhoidon selonteossa saaduilla määrärahoilla tulisi kattaa mahdolliset notaarien ja asessorien lisäämisen kustannukset. Tuomariliiton käsityksen mukaan asessorien ja notaarien määrän lisäys edellyttää lisäresursseja tuomioistuimille ja kustannusvaikutusten laskemista realistisesti. Käräjänotaarien ja asessorin määrän lisäys vaikuttaa tuomarinkoulutuslautakunnan, tutortuomareiden, kansliahenkikökunnan, esihenkilöiden ja hallinnon työmäärään.

Tietojärjestelmiin ja toimitiloihin liittyvät määrärahatarpeet jätettiin selonteon ulkopuolelle. Yleisissä tuomioistuimissa herättää huolta AIPAn käyttöön ottamisen laajentuminen rikosasioihin ja muutoksenhakutuomioistuimiin toukokuussa. Tiedossa on, että järjestelmissä on merkittäviä kehittämistarpeita. Digitalisaatio ei tule tehostamaan tuomioistuinten toimintaa vielä vuosikausiin. Huomattavien kustannusten kasvun ja järjestelmien vakavien puutteiden vuoksi tavoiteltuja säästöjä ei varsin todennäköisesti saada myöhemminkään.

Myöskään tilaratkaisut eivät mahdollista leikkauksia. Valtion toimitilastrategian linjauksia ei voida soveltaa sellaisenaan tuomioistuimiin. Tuomioistuinten erityisasema on otettava huomioon toimitiloissa ja sijoittelussa. Toimitilojen monipaikkaisuus ja yhteiskäyttötilat eivät sovellu tuomioistuimiin vastaavalla tavalla kuin mahdollisesti hallintoviranomaisiin. Etätyö ei ole pysyvästi mahdollista eikä tavoiteltavaa tuomioistuintyössä. Tuomioistuinten on oltava paitsi riippumattomia, myös näytettävä siltä ulospäin tuomioistuimia kohtaan tunnetun luottamuksen edistämiseksi. On mahdoton ajatus, että tuomioistuin toimisi samoissa yhteiskäyttötiloissa esimerkiksi poliisin ja syyttäjäviraston kanssa, jotka voivat olla asianosaisina kansalaisen vastapuolena käsiteltävässä

asiassa. Tuomioistuinten on toimittava omissa tiloissa ja mieluiten omassa rakennuksessa. Tätä edellyttävät myös tietosuojaan ja -turvaan liittyvät näkökohdat.

Koko viranomaisketjun tasapuolinen rahoittaminen ei ole käytännössä toteutunut kaikissa uudistuksissa oikeasuhtaisesti tuomioistuinten osalta. Hallitusohjelman kirjauksen mukaan poliisien määrää nostetaan vaalikauden loppuun mennessä 8000 henkilötyövuodella. Oikeusministeriön arvion mukaan tuomioistuimien pysyvän lisärahoituksen tarve on vuodesta 2027 lukien 9,3 milj. euroa. Poliisin ja syyttäjien lisärahoituksen vaikutuksia tuomioistuinten työmäärään on seurattava ja varmistettava koko ketjun rahoitus.

Parhaillaan on valmisteltavana useampi ulkomaalais- ja kansalaisuuslain muutoshanke, jotka on lainsäädäntösuunnitelmaan merkitty annettaviksi eduskunnalle vuoden 2024 aikana. Hankkeiden tarkoituksena on tiukentaa myönteisen päätöksen saamisen edellytyksiä ja/tai laajentaa kielteisen päätöksen tekemisen edellytyksiä. Tuomariliiton saaman tiedon mukaan maahanmuuttovirasto ei ole kyennyt ratkaisemaan hakemusasioita samassa tahdissa kuin niitä on tullut siellä vireille. On arvioitu, että muutoksenhakujen määrä tulisi lisääntymään hallinto-oikeuksissa. Hallinto-oikeuksille tulee myöntää lisäresurssit, kun tarkemmat arviot työmäärän lisäyksestä selviävät.

Toiminnan rahoittaminen toistuvasti määräaikaisella rahoituksella vaarantaa tuomioistuinten riippumattomuutta. Määräaikaisten virkojen määrä väheni Tuomioistuinvirastosta saadun tiedon mukaan yhteensä 74 henkilötyövuodella.

Lausunto on käsitelty Tuomariliiton hallituksessa sähköpostitse 30.4.2024.

Helsingissä 30.4.2024

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry

Anna Pitkänen
puheenjohtaja

Minna Hällström
varapuheenjohtaja

**Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry toimii tuomioistuinlaitoksen kehittämiseksi sekä sen merkityksen ja tuomarin riippumattoman aseman säilyttämiseksi yhteiskunnassa. Tuomarikunnanyhteisenä järjestönä Tuomariliitto valvoo ja edistää jäsentensä ammatillisia ja muita yhteisiä pyrkimyksiä.**